

ИСЛАМЫН УЛС ТӨРИЙН СЭТГЭЛГЭЭ

А. ЖАМБАЛ

ШУА-ийн Философи, Эрхийн Хүрээлэнгийн

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

(Islamic Political Thought – Исламская политическая мысль) ислам шашны тулгуур ном судрууд болон эл шашны сэтгэгч мэргэдийн бүтээлд томъёологдон боловсорсон улс төрийн үзэл санаа, үзэл баримтлал, номлол, сургаалын цогц нийлбэрийг ерөнхийд нь нэгтгэж нэрлэсэн ойлголт болно. Тус сэтгэлгээний үүсэл хөгжил нийтийн он тооллын VII зуунд үүсэж бий болсон ислам шашин, түүний тулгуур хөлгөн судар болох Коран, Кораны тайлбар (тафсир), Сунна ба Хадисууд, түүнчлэн шашны сэтгэгч, эрдэм номтой зүтгэлтэнүүдийн зохиол бүтээлд тусгалаа олжээ. Ислам шашны улс төрийн сургаал номлолын тулгуур үзэл санаа, үндэс Коран сударт томъёологджээ.

VII зуунд Арабын нэгдсэн Халифат улс байгуулагдах, ислам шашин нийт арабуудын нэгдмэл шашин шүтлэг болж бүрэлдэн хэвших үйл явц орон, цаг хугацааны хувьд давхцаж нэгэн зэрэг явагджээ. Үүний эрхээр шинээр үүсэн бүрэлдэж байсан ислам шашин нь тэр үед нэгдсэн халифат төр улсыг мөн адил шинээр байгуулагдах үйл явцыг нэг талаар шашны агуулгатай нийгэм, улс төр, ёс зүй, эрх зүйн болон эдийн засгийн үзэл санаа, сургаалын хэлбэрээр өөртөө тусгасан, нөгөөтэйгүүр тэрхүү үйл явцад өөрийн сургал, номлол, хэм хэмжээнүүдээр дамжуулж эргэж идэвхитэй нөлөөлж байв. Үүний дагуу Исламд шашин төрийг хослон барих, шашны номлол ба улс төрийн бодлого хоорондоо салшгүй холбоотой, нэгдмэл байх ёс зарчим, үзэл санаа бүрэлдэн тогтжээ. Коран сударт төр, засаг, улс төрийн бодлого, эрх зүй, хууль цааз, нийгмийн хэв журмын талаар олон чухал заалт тэмдэглэгдсэн байна. Тэдгээрийг ерөнхийд нь тоймлон дурдбал нийгэм бол хүмүүсээс бүрэлдэж бүтнэ. Хүмүүс төрөлхийн тэгш бус, харилцан адилгүй, нэг хэсэг нь ухаантай, баян чинээлэг, өөр нэг хэсэг нь ухаан мөхс, залхуу хойрго, ядуу зүдүү байдаг. Үүнээс шалтгаалж хүмүүсийн хооронд нийгмийн ялгаа үүсэж, нэг нь нөгөөгөө удирдах, захирч засаглах, бүхэлдээ нийгмийг дэг журамтай байлгах хэрэгцээ шаардлага гарна. Энэ зорилтыг төр гүйцэтгэнэ. Төр, төрийн тэргүүн бол нэг ёсондоо Аллахаас газар дэлхийд тогтоосон зүйл, түүний хүсэл зоригийн илрэл, хэрэгжилт болно. Тиймээс төрийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэх, нийгмийн дэг журам, амаглан тайвныг эвдэж үймээн самуун дэгдээх, төрийн албан үүрэг, даалгаварыг зөрчих, үл биелүүлэх явдлыг хатуу цээрлэх тухай олон заалт Коранд томъёологджээ.

Коран ба Суннад Исламын төр засаг ямар хэлбэр, зохион байгуулалттай байх, төрийн үйл ажиллагаа ямар механизм, арга хэрэгсэлээр явагдаж зохицуулагдах талар тодорхой заалт тусгагдаагүй ажээ. Гэвч төрийн засаглалыг хэрэгжүүлэх амьдралын

зайлшгүй шаардлагаар Ислам шашны эрдэм номтой сэтгэгч мэргэд Коран ба Суннаг нягтлан судлах, тэдгээрийн нийгэм, улс төр, эрх зүйн үзэл санаа, утга агуулгыг чөлөөтэй тайлбарлах замаар Исламын төр улс, түүний засаглалын хэлбэр, зохион байгуулалт, эрх баригчийн тухай шашны агуулгатай улс төр, эрх зүйн номлол сургаалыг боловсруулж холбогдох ном бүтээлүүдийг туурвижээ. Тэд ингэхдээ Аллах бол төрийн засаглал, хууль цааз, эрх зүйн цорын ганц эх үндэс, нийгэм, улс төр, эдийн засаг, хүмүүсийн ахуй амьдралд юу зөвшөөрөгдөх, юу хориотой байх, ямар зүйл буян, ямар нь нүгэл болохыг заагч болох тухай Кораны заалт, үзэл санааг үндэс тулгуур болгосон байна.

Төрийн тухай Ислам шашны сургаал, төрийн эрх зүйн онолоор гарсан бүтээлүүдийн дотроос хамгийн нэр хүндтэй нь XI зууны шашны эрх зүйч эрдэмтэн аль-Мавардигийн (974-1058) халифатын тухай сургаал бөгөөд тэрбээр Исламын төр засгийн эрхэм сайн загварыг боловсруулан гаргажээ. Тэр нь Ислам шашны хамгийн нөлөөтэй, гол урсгал чиглэл болох Суннитын улс төрийн номлолын үндэс болсон байна. Суннитын улс төр, эрх зүйн номлол ёсоор мусульманчуудын төр засаг нь төр ба шашны дээд эрх мэдлийг нэгэн зэрэг имам бөгөөд халиф бүхий нэг хүн хослон барих, мусульманы төр засаг нэгдмэл, хуваагдашгүй, нэг тэргүүнтэй байх, төрийн тэргүүн нь Мухаммадын нэгэн адил арабын курейш овгоос гаралтай, төгс төгөлдөр хүмүүжил, эрдэм номтой байх, төрийн тэргүүн халиф нь нэг бол ард түмний сонголтоор, эсвэл өмнөх халифын гэрээслэл, саналаар төр барих, халиф ба мусульманы нийгэм хоорондоо хамтын гэрээтэй, нэг нь нөгөөгийнхөө өмнө үүрэг, хариуцлага хэлээнэ.

Ислам шашны урсгал чиглэлийн улс төрийн номлол, төрийн засаглал, түүний дээд эрх мэдлийн тухай сургаал ёсоор исламын халифат төрийг Мухаммадын зүй ёсны залгамжлагч Али ба түүний үр удам угсаа залгамжлан барих ёстой.

Ислам шашны шийтийн улс төрийн сэтгэлгээний уламжлалд шашны ариун дайн (жихад) энх тайван, Исламын газар нутаг, геополитикийн тухай сургаал чухал байр суурь эзлэнэ.

Ислам шашны төр, засгийн тухай номлол исламын орнуудын нийгэм, улс төрийн амьдрал, бодит байдлаас хөндий, шашны хийсвэр сэтгэлгээний хүрээнд боловсрогдож иржээ. Халифат төр засгийн тухай ислам шашны номлол XIX зууны дундаас XX зууны дунд үе хүртэлх үед дахин сэргэж, шашны сэтгэгчдийн анхаарлыг татаж тэд уг асуудлыг шинэ эрин цагийн нөхцөл байдалтай уялдуулан авч үзжээ. Энэ явцад боловсрогдсон үзэл баримтлал, номлолын дотроос XIX зууны ислам шашны шинэтгэлийн хөдөлгөөний үзэл сурталч, онолч Рашид Ридагийн (1865-1935) сургаал чухал байр суурь эзлэнэ. Тэрбээр <<Халифат буюу Агуу их Имадат>> гэсэн сонгодог бүтээлдээ төрийн засаглалын төгс төгөлдөр, шилдэг хэлбэрийг ислам шашин бий болгосон бөгөөд халиф бол Аллахын газар

дэлхий дэх сүүдэр юм, ислам шашин ба исламын улс орнуудын сэргэн мандалтад халифат төр улс шийдвэрлэгч үүрэг гүйцэтгэнэ, халифат төр исламын зарчим, шариат хуулинд бүрэн захирагдах ёстой, халифат төр, түүний улс төрийн систем төгс төгөлдөр бөгөөд тэдгээрт Европын парламентад ёс, үндэсний төрийн бүрэн эрх, тусгаар тогтнол, шүүх засаглалын тухай үзэл санаа, аль хэдийнээс агуулагдсан гэжээ. Рида үүний зэрэгцээ исламын орнууд дахь нийгмийн хоцрогдолыг бодитой харж үзэж түүнээс ангижран хөгжиж дэвжих ёстой, үүнд нийгмийн шинэтгэлд хамгийн түрүүнд хөл тавьж ололт амжилтанд хүрсэн Турк улс үлгэр жишээ болж чухал үүрэг гүйцэтгэнэ гэжээ.

XIX зуунд ислам шашинтай улс орнуудын дотроос Египет, Сири, Ливан зэрэг орны соёл, оюун санааны амьдралд шинэ ахиц дэвшил гарч түүнийг нахда буюу арабын сэргэн мандалт гэж нэрлэх болжээ. Үүний дагуу эдгээр оронд шашны шинэтгэлийн хөдөлгөөн үүсэж түүний үзэл санааг шашны нэрт зүтгэлтэн Жамаль ад-Дин аль-Афгани (1893-1897) үндэслэн боловсруулсныг түүний шавь, Египетийн нэрт сэтгэгч, эрх зүйч Мухаммад Абдо (1849-1905) цааш үргэлжлүүлэн цэгцтэй сургаал болгож хөгжүүлсэн байна. Тэд Ислам шашныг ойлгож, шүтэн баримталж ирсэн дундад зууны уламжлалт, догматик, хөшүүн үзэл хандлагыг арилгах, исламыг шинэ цагийн нийгмийн дэвшилт харилцаа, амьдралд нийцүүлэх, барууны соёл, иргэншлийн тэргүүний бөгөөд дэлхийн ард түмнүүдэд нийтлэг ач холбогдолтой ололт амжилтаас суралцах, тэгэхдээ өөрийн үндэсний соёл, иргэншил, түүхэн онцлог, бие даасан байдлаа алдахгүй байх, хөгжлийн араб-мусульманы онцлогтой өвөрмөц зам чиглэл бий гэдгийг мартаж болохгүй гэжээ.

XIX-XX зууны исламын улс төрийн сэтгэлгээнд панисламизм, мусульманы үндэсний үзэл, исламын ардчилал, хөгжлийн исламын замнал, загвар, исламын социализм гэсэн үзэл баримтлал боловсрогдон гарч тэдгээрт ислам шашны нийгэм-улс төрийн сэтгэгчид ислам шашинтай улс орон, ард түмнүүд эв нэгдэлтэй байх, ислам шашинтай холбоотойгоор бий болсон соёл, үнэт зүйл, хөгжлийн өөрийн гэсэн өвөрмөц замнал, загварыг эрхэмлэн баримтлах, тэдгээрийг шинэ эрин цагийн нөхцөл байдал, шаардлагатай зүй зохистой хослуулах тухай үзэл санааг дэвшүүлэн тавьжээ.

Утга зохиол:

- IPSA Encyclopedia, Kurian (eds) Encyclopedia (2010)
- A History of Muslim Philosophy (Ed. By M.M. Shorif. Vol. I-II. Wiesbaden, 1966)
- Adams C.J. Key political concepts in the Quran/Islamic Studies. 1971.
- Crone Patricia. Medieval Islamic Political Thought. Edinburgh. 2005
- Степанянц М.Т. Мусульманские концепции в философии и политике (XIX-XX вв.) М., 1982

- История политических и правовых учений. Средние века и возрождение. Отв.ред В.С.Нерсесянц. М., 1986
- Фролова Е.А.История арабо-мусульманской философии. М., 1995
- Туманян Т.Г.Философия идеальной власти. Политические концепции средневекового ислама. Санкт-Петербург, 2009